

державного університету ім. М. Гоголя. Серія : Філологічні науки. – Ніжин : [НДУ], 2013. – Кн. 2. – С. 90-97.

4. Русанівський В. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.

Алена Пятрушка

Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт

ЗВАРОТАК ЯК ПАКАЗЧЫК МАЎЛЕНЧЫХ СТАСУНКАЎ ПАМІЖ АСОБАМІ

Навучанне беларускай мове заснавана на спалучэнні сістэмна-функцыянальнага, камунікатыўна-дзеяснага і лінгвакультуралагічнага падыходаў. Традыцыйнымі ў лінгваметодыцы з'яўляюцца сістэмна-функцыянальны і камунікатыўна-дзеясны падыходы. Першы забяспечвае засваенне сістэмы моўных адзінак рознага ўзроўню, норм літаратурнай мовы. Другі спрыяе фарміраванню камунікатыўнай культуры, авалоданню разнастайнымі відамі маўленчай дзейнасці.

У даследаваннях, прысвечаных узаемадзеянню мовы і культуры, мову часта называюць люстэркам культуры. Гэта тлумачыцца тым, што ў мове адлюстраваны навакольны свет, а культура – яго неад'емная частка. Разам з тым мова выступае як складнік культуры, прычым такі, без якога немагчыма ўся яе «сума». На гэты факт, у прыватнасці, звярнуў увагу выдатны рускі вучоны Р. Вінакур: ён разглядаў канкрэтную мову як «адзін з прадуктаў духоўнай творчасці пэўнага культурна-гістарычнага калектыву» [1, с. 211] і адводзіў ёй галоўнае месца ў шэрагу кампанентаў, што складаюць структуру нацыянальнай культуры (пісьменства, навука, мастацтва, дзяржава, права, мараль), паколькі мова з'яўляецца ўмовай любога культурнага ўтварэння. Таму, вывучаючы мову, чалавек, «хоча ён гэтага ці не, абавязкова становіцца даследчыкам той культуры, да прадуктаў якой належыць выбраная ім мова» [1, с. 211].

Выкладаючы мову, з камедый А. Макаёнка можна выкарыстаць звароты да асоб, якія паказваюць на маўленчы этыкет беларускага народа. Звернем увагу на некаторыя з іх.

Сярод усёй разнастайнасці звароткаў можна вылучыць некалькі тэматычных груп: 1) Звароты да жанчыны; 2) Звароты да мужчыны; 3) Звароты да дзяцей; 4) Звароты да пораў года; 5) Звароты да з'яў прыроды; 6) Звароты да роднага краю; 7) Звароты да зямлі, лугоў, палёў; 8) Звароты да прадметаў нежывой прыроды; 9) Звароты да жывых істот; 10) Звароты да хаты і яе абсталявання.

Мы разгледзім толькі тыя звароткі, якія ўжываюцца пры звароце да жанчыны. У гэтай групе можна выдзеліць некалькі падгруп:

- а) звароткі па ступені роднасці: - жонка; дачка; маці, сястра; унучка; бабуля;
- б) звароткі з улікам узроставых прыкмет;
- в) звароткі, выражаныя ўласнымі імёнамі;
- г) звароткамі выступаюць назвы асоб па роду дзейнасці.

Разгледзім **першую падгрупу**. Яна складаецца з трох падтыпаў. Першы – зварот да жонкі: *С т а р ы (жонцы)*. Чула, **маці**? Чэ-эсна! [2, с. 172]; *С т а р ы*. Во – чула? **Старая**! Чула, пытаю?! Во! Ну, сыноч, а яшчэ дзе ты быў? У Парых не лётаў? Вакол Еўропы васьмёрак не рабіў? [2, с. 172].

Другі падтып – звароты да дачкі: *М а м а*. Ты чаму вучыш? Не! Гэтак далей нельга. Ён хоча, каб сын вырас гангстэрам. Не, я не дапушчу! Я не дам! Усё! Разрыў! **Дачушка**! Ты чула, чаму вучыць бацька сына? [3, с. 264]; *М а м а*. Вось іменна — не тое і не так. **Дочка**! Забяры яго! [2, с. 276].

Трэці падтып – зварот да маці: *Д а ч к а*. **Мама**, Бога баяцца не трэба. Трэба баяцца пракурора [2, с. 166];

Чацвёртая падгрупа – зварот да сястры: *С ы н*. Не шыпі! Ты яшчэ мне не жонка! (*Ставіць ляльку на ногі*.) Во ты якая! **Сястра**! Агляніся ў гневе! (*Разглядае ляльку*.) Як жа вас завуць, мілэдзі? Эсфір? **Сястрычка**! Між іншым, усіх жанчын надуваюць. І хто іх толькі не надувае. Дома — дзеці і муж. На

службе — падначаленыя. Настаўніц — вучні. Прадаўшчыц — пакупнікі. А ты хто? Што ўсміхаешся? Табе весела? Дурната! [3, с. 275];

Пятая падгрупа – зварот да ўнучкі: Арына Радзівонаўна. *Унучка! Родная мая!* Ты ж не таіся. Не трэба. Ад мяне не ўтоіш. Ён ёсць! [2, с. 177].

Шостая падгрупа – зварот да бабулі: Верачка. Вот і я. *Бабуся!* Ну, як ты тут? Зараз памераем ціск. А потым укольчык. Добрай раніцы, *бабуся!* (*Цалую бабуся ў шчочку.*) Салют, *Маня!* [1, с. 174]; Мілицыянер. Шукаю, *бабушка*, шукаю. У вашай кватэры апроч вас, *бабушка*, яшчэ хто-небудзь ёсць? [2, с. 169].

Другая падгрупа прадстаўлена звароткамі да жанчын з улікам узроставай прыкмет: Та та. *Дзяўчынка* мая! Пачакай. Будзе і табе. Самае прыёмнае, дачушка, не сам падарунак, а чаканне падарунка, надзея, што ты яго атрымаеш. Чакаць падарунак — вось гэта і ёсць шчасце. А калі бог захоча цяжка пакараць чалавека, ён задавальняе ўсе яго пажаданні. Так што, дзяўчынка мая, чакай, спадзявайся, і ты будзеш шчаслівай. Я не хачу цябе караць [3, с. 277]; Сын. Ну, чаго ты надзьмулася! *Старэнькая! Бабуська!* (*Разгортвае скрутак.*) [3, с. 284].

Трэцяя падгрупа, дзе звароткамі выступаюць назвы асоб па роду дзейнасці. Гэта падгрупа нешматлікая, прадстаўлена ўсяго адным прыкладам: Г л у з д а к о ў (*злосна*). Не балерына! Не чэмпіёнка! *Цялятніца! Свінарка! Даярка!* Думай, табе сказана! [3, с. 238]; У х в а т а ў (*выглянуў у акно*). *Гаспадыня!* Шафёр «эмку» падагнаў [2, с. 243].

Чацвёртая, і апошняя, падгрупа ў першай групе (звароты да жанчыны) утрымлівае ў сабе звароткі, выражаныя ўласнымі імёнамі. Гэта дастаткова шматлікая падгрупа: Тамара Паўлаўна. Ах, так? *Арына Радзівонаўна*, я паеду, а вы не перажывайце. Я буду помніць аб вашай просьбе. Будзьце здаровенькі, усяго добрага. Верачка! Усяго добрага! [2, с. 203]; М а н я. Ну, я пабегла. Дачка адна. Мусіць, прачнулася ўжо. *Верачка!* Перадаю табе бабуся з рук у рукі свежанькую, вясёленькую і спраўненькую: нідзе не гурочка, не буркоча [2, с. 174]; Прокусаў. *Эх, Тамара Паўлаўна, Тамара Паўлаўна!* Абысці закон я не магу і не прывучаны. А калі што, то... Нават бог не роўна дзеліць А мы – не богі [2, с. 200]; С а м а с е е ў. Табе, *Аксіння*, толькі ў аддзеле

кадраў працаваць. Міністэрская ў цябе галава! [З, с. 148]; Р а м а н. Табе веру, ды яму не давяраю, **Ксеня**! Калі я ўжо дачакаюся? [З, с. 158] і інш.

Варта адзначыць, што пры звароце да асоб жаночага полу не ўжываўся назоўнік жанчына. Такі зварот лічыўся зневажальным.

Сустрэкаюцца як няпоўныя неафіцыйныя імёны, так і поўныя афіцыйныя, якія выконваюць не толькі намінацыйную функцыю, але і экспрэсіўна-эмацыянальную. Таксама выкарыстоўваюцца як развітыя, так і неразвітыя звароткі.

Такім чынам, зваротак можа выступаць як сродак пазнання моўнага этыкету беларускага народа.

Спіс крыніц

1. *Винокур, Г. О.* О задачах истории языка / Г. О. Винокур // Избранные работы по русскому языку. – М., 1959. – с. 207-226.
2. *Макаёнак А.* Збор твораў. У 5 т. т. 2: П'есы /Уклад. і камент. С. С. Лаўшука. – Мн.: Маст. літ., 1987. – 367 с., 4 л. іл.
3. *Макаёнак А.* Выбачайце, калі ласка: П'есы: Для сярэд. і ст. шк. Узросту/Маст. А. Васільеў. – Мн.: Юнацтва, 1991. – 221 с., партр.: іл. – (Шк. б-ка).

Марина Сніжынська

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «ВОРОШИЛОВГРАД»

С. ЖАДАНА

Сергій Жадан є одним із найбільш читаних сучасних письменників, індивідуальний стиль якого впливає на стиль молодших від нього митців. У прозовому доробку автора увагу науковців привертає, насамперед, його роман «Депеш Мод» (2004), але роман «Ворошиловград» (2010) репрезентує Сергія Жадана як більш зрілого письменника із яскравим індивідуальним стилем і потребує дослідження. У цій роботі ми розглянемо особливості лексичного рівня